

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અનામત રાખ્યા તારીખ : ૨૩/૦૪/૨૦૨૬

જાહેર કર્યા તારીખ : ૦૨/૦૭/૨૦૨૬

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/પિટિશન અંડર આબિટ્રિશન એક્ટ નં. ૧૪૫/૨૦૨૫

વિથ

સિવિલ એપ્લિકેશન (સુધારા માટે) નં. ૧/૨૦૨૫

ઈન આર/પિટિશન અંડર આબિટ્રિશન એક્ટ નં. ૧૪૫/૨૦૨૫

વિથ

આર/પિટિશન અંડર આબિટ્રિશન એક્ટ નં. ૩૦૪/૨૦૨૫

વિથ

આર/મિસ. સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૩/૨૦૨૬

ઈન

આર/પિટિશન અંડર આબિટ્રિશન એક્ટ નં. ૩૯/૨૦૨૫

મંજૂરી અને સહી માટે :

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી નિરલ આર. મહેતા

=====		
રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના
	✓	

=====

અભિષેક સુરેશ મહેતા અને અન્ય

વિરુદ્ધ

મેસર્સ પાર્થ ડેવલપર્સ અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદાર(રો) નં. ૧,૨,૩ તરફે શ્રી ઋતુલ પી. દેસાઈ (૬૪૯૮)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૬,૭ તરફે મયંક કે. ત્રિવેદી (૭૯૦૬)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૬,૭ તરફે શ્રી કે.કે. ત્રિવેદી (૯૩૪)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧,૨,૩,૪,૫ તરફે શ્રી મેહુલ શરદ શાહ (૭૭૩)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી નિરલ આર. મહેતા

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત

રૂલ્સ, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૬ સાથે વંચાણે લેતાં આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ(જ) અને (પ) હેઠળ દાખલ કરાયેલી હાલની અરજીઓ દ્વારા, અરજદારોએ આર્બિટ્રેશન કેસ નં. ૬/૨૦૨૨ માં વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદ (સોલ આર્બિટ્રેટર), માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એચ.એન. દેવાણી (નિવૃત્ત) ના આદેશપત્ર (મેન્ડેટ) ની મુદત લંબાવવાની માંગણી સાથે આ કોર્ટનો આશરો લીધો છે. છેલ્લી લંબાવવામાં આવેલી મુદતની સમાપ્તિથી, એટલે કે તારીખ ૨૦ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૫ થી વધુ છ મહિનાના સમયગાળા માટે અને ત્યાર બાદ ન્યાયના હિતમાં તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૬ થી વધુ છ મહિનાના સમયગાળા માટે સમય લંબાવવા અરજ કરવામાં આવી છે, જેથી વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદ લવાદી ચુકાદો (આર્બિટ્રલ એવોર્ડ) જાહેર કરી શકે અને પ્રસિદ્ધ કરી શકે.

૨. હાલની અરજીઓનો નિર્ણય કરવા માટે જરૂરી ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:

૨.૧ આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ હેઠળ વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદ તરીકે માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એચ.એન. દેવાણી (નિવૃત્ત) ની નિમણૂક કરતા ગુજરાત હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૦૭ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૨ ના હુકમના અનુસંધાને લવાદી કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. પક્ષકારો સદર નિયમો દ્વારા સંચાલિત હતા, અને પોતાની નિમણૂક પર, વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદોનો ન્યાયનિર્ણય કરવા માટે સંદર્ભ (રેફરન્સ) હાથ પર લીધો હતો.

૨.૨ દાવેદારે તારીખ ૨૮ મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૨ ના રોજ અથવા તેની આસપાસ પોતાનું દાવાનું નિવેદન (સ્ટેટમેન્ટ ઓફ ક્લેમ) દાખલ કર્યું હતું. સામાવાળા નં. ૧, ૨, ૩ અને ૫ એ તારીખ ૧૨ મી મે, ૨૦૨૨ ના રોજ કાઉન્ટર ક્લેમ સાથે પોતાનો બચાવ પક્ષ દાખલ કર્યો હતો. સામાવાળા નં. ૪ એ તારીખ ૦૯ મી મે, ૨૦૨૨ ના રોજ પોતાનો બચાવ પક્ષ દાખલ કર્યો હતો, જ્યારે સામાવાળા નં. ૬ અને ૭ એ તારીખ ૧૩ મી મે, ૨૦૨૨ ના રોજ પોતાનો બચાવ પક્ષ અને કાઉન્ટર ક્લેમ દાખલ કર્યો હતો. ત્યાર બાદ દાવેદારે તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૨ ના રોજ અથવા તેની આસપાસ સંબંધિત કાઉન્ટર ક્લેમ્સ સામે પોતાનો પ્રત્યુત્તર (રિજોઈન્ડર) તેમજ બચાવ પક્ષ દાખલ કર્યો હતો. તે અનુસાર, સદર નિયમો, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૪ સાથે વંચાણે લેતાં નિયમ ૨૪ અને ૨૫ ના સંદર્ભમાં, તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૨ ના રોજ દલીલો પૂર્ણ થઈ હતી, જે તારીખથી બાર મહિનાનો વૈધાનિક સમયગાળો શરૂ થયો હતો.

૨.૩ દલીલો પૂર્ણ થતાં અને સંદર્ભની શરતો નક્કી થતાં, પક્ષકારોએ દસ્તાવેજોના સ્વીકાર અને ઇનકારની પ્રક્રિયા હાથ ધરી હતી અને ત્યાર બાદ મૌખિક પુરાવા રજૂ કર્યા હતા. વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ કુલ મળીને ઓગણીસ સાક્ષીઓની તપાસ અને ઊલટતપાસ કરવામાં આવી હતી. ઊલટતપાસ વ્યાપક હતી અને છેવટે તારીખ ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૩ ના રોજ પૂર્ણ થઈ હતી. બાર મહિનાનો પ્રારંભિક સમયગાળો પૂરો થવાનો હોવાથી, પક્ષકારોએ, સંમતિથી, સદર નિયમો, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૫ હેઠળ વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની

મુદત છ મહિના લંબાવતી પુરસિસ દાખલ કરી હતી, અને તે અનુસાર મુદત તારીખ ૨૦ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૩ સુધી લંબાવવામાં આવી હતી.

૨.૪ ત્યાર બાદ, જ્યારે મામલો આખરી સુનાવણીના તબક્કે પહોંચ્યો હતો અને લંબાવવામાં આવેલી મુદત તારીખ ૨૦ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૩ ના રોજ પૂરી થવાની હતી, ત્યારે અરજદારોએ વધુ છ મહિનાની મુદત લંબાવવાની માંગણી કરતી આબિટ્રેશન પિટિશન નં. ૧૮૦/૨૦૨૩ દાખલ કરી હતી. તારીખ ૨૦ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૩ ના હુકમ દ્વારા, આ કોર્ટે વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદના આદેશપત્રની મુદત તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૪ સુધી લંબાવી હતી.

૨.૫ સદર લંબાવવામાં આવેલી મુદત દરમિયાન, વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે તારીખ ૧૧ મી એપ્રિલ, ૨૦૨૪ ના રોજ તમામ પક્ષકારોની મૌખિક દલીલો સાંભળી અને પૂર્ણ કરી હતી. ત્યાર બાદ, પક્ષકારોને તેમની લેખિત રજૂઆતો દાખલ કરવા માટે એક મહિનાનો સમય આપતાં, મામલો લવાદી ચુકાદો જાહેર કરવા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હતો.

૨.૬ વિશાળ રેકૉર્ડ અને ભાગીદારી પેઢીના વ્યાપારી વ્યવહારોમાંથી ઉદ્ભવતા જટિલ પ્રશ્નો તેમજ ભાગીદારો વચ્ચેના આંતરિક વિવાદોને ધ્યાને લેતાં, વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલને લવાદી ચુકાદો તૈયાર કરવા અને જાહેર કરવા માટે વધારાના સમયની જરૂર હતી. તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૪ પહેલાં ચુકાદો જાહેર થઈ શકે તેવી શક્યતા ન હોવાથી, અરજદારોએ વધુ છ મહિનાની મુદત લંબાવવાની માંગણી કરતી આઈ.એ.પી. નં. ૧૧૬/૨૦૨૪ દાખલ કરી હતી.

૨.૭ લંબાવવામાં આવેલી મુદત ત્યાર બાદ તારીખ ૨૦ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૨૪ ના રોજ પૂરી થવાની હોવાથી, અરજદારોએ વધુ છ મહિનાની મુદત, એટલે કે તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૫ સુધી લંબાવવાની માંગણી કરતી આબિટ્રેશન પિટિશન નં. ૩૯/૨૦૨૫ દાખલ કરી હતી. આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૩ મી માર્ચ, ૨૦૨૫ ના હુકમથી સદર પિટિશન મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૨.૮ હાલની અરજીઓ દાખલ કર્યાની તારીખે પણ લવાદી ચુકાદો જાહેર કરવામાં આવ્યો નથી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદને વધુ સમયની જરૂર છે અને તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૫ પહેલાં ચુકાદો જાહેર થવાની શક્યતા નથી. તેથી, અરજદારોએ વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદને લવાદી ચુકાદો જાહેર કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે તારીખ ૨૦ મી જૂન, ૨૦૨૫ થી વધુ છ મહિનાના સમયગાળા માટે આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની માંગણી કરતી હાલની અરજીઓ દાખલ કરી છે.

૩. અરજદારો તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઋતુલ દેસાઈ સાથે વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દેવેન પરીખ, સામાવાળા નં. ૧ થી ૫ તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી મેહુલ શરદ શાહ અને સામાવાળા નં. ૬ અને ૭ તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી કે.કે. ત્રિવેદીને સાંભળવામાં આવ્યા.

૪. શરૂઆતમાં જ, સામાવાળા તરફથી ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી મેહુલ શાહે ૨૦૨૬ આઈ.એન.એસ.સી. ૯૨ માં અહેવાલ થયેલ જગદીપ ચૌગુલે વિ. શીલા ચૌગુલે ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદા પર આધાર

રાખીને પ્રાથમિક વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, સદર ચુકાદાને ધ્યાને લેતાં, આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની હકૂમત માત્ર લવાઈ ચુકાદાને પડકારતી કલમ ૩૪ હેઠળની અરજી ધ્યાને લેવા સક્ષમ અદાલતમાં જ નિહિત છે.

જ.૧ વિદ્વાન વકીલે પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર પાછા આધાર રાખ્યો હતો:

(૧) મોહન લાલ ફતેહપુરિયા વિ. મેસર્સ ભારત ટેક્સટાઈલ્સ [એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૧૩૭૭૯/૨૦૨૫],

(૨) બુધિયા સ્વાઈન વિ. ગોપીનાથ દેબ [(૧૯૯૯) ૪ એસ.સી.સી. ૩૯૬],

(૩) રોહન બિલ્ડર્સ (ઈન્ડિયા) પ્રા. લિમિટેડ વિ. બર્જર પેઈન્ટ્સ ઈન્ડિયા લિમિટેડ [(૨૦૨૫) ૧૦ એસ.સી.સી. ૮૦૨],

(૪) ચિરંજીલાલ શ્રીલાલ ગોચેન્કા (મૃતક) તેમના કાનૂની વારસદારો મારફતે વિ. જસજીત સિંહ [(૧૯૯૩) ૨ એસ.સી.સી. ૫૦૭],

(૫) નિમેટ રિસોર્સિસ ઇન્ક. વિ. એસ્સાર સ્ટીલ્સ લિમિટેડ [(૨૦૦૯) ૧૭ એસ.સી.સી. ૩૧૩],

(૬) ચીફ એન્જિનિયર (એન.એચ.) પી.ડબ્લ્યુ.ડી. (રોડ્સ) વિ. બી.એસ.સી.

એન્ડ સી એન્ડ સી જે.વી. [૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એસ.સી. ૧૮૦૧],

(૭) તારીખ ૨૨ મી નવેમ્બર, ૨૦૨૪ ના હુકમ દ્વારા ગુજરાત હાઇકોર્ટ દ્વારા નિર્ણીત પિટિશન અંડર આબિટ્રેશન એક્ટ નં. ૧૩૨/૨૦૨૪,

(૮) કોઇમ્બતુર ઇન્ટિગ્રેટેડ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ કંપની પ્રા. લિમિટેડ વિ. કોઇમ્બતુર સિટી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન [૨૦૨૬ લોસૂટ (મદ્રાસ) ૮૩],

(૯) સી. બી. રામકુમાર તે સ્વર્ગસ્થ આઇ. બી. મેનન ના પુત્ર : લલિતા રામકુમાર તે સી. બી. રામકુમાર ની પત્ની વિ. મેસર્સ હિમાલય પ્રાઇમ એસેટ્સ પ્રા. લિમિટેડ [૨૦૨૬ લોસૂટ (કર્ણાટક) ૨૨૩],

(૧૦) એરા ઇન્ટરનેશનલ વિ. આદિત્ય બિરલા ગ્લોબલ ટ્રેડિંગ ઇન્ડિયા પ્રા. લિમિટેડ [૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ્બે ૮૩૫].

જ.૨ વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહે, ઉપરોક્ત બાબતોના આધારે, આ કોર્ટને હાલની અરજી ધ્યાને ન લેવા વિનંતી કરી હતી.

પ. તેથી વિરુદ્ધ, અરજદાર તરફે ઉપસ્થિત રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દેવેન પરીખે નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી હતી:

પ.૧ વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આબિટ્રેશન પિટિશન નં. ૯૧/૨૦૨૦ માં પસાર કરાયેલા તારીખ ૦૭ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૨ ના હુકમ

દ્વારા વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદની નિમણૂક કરતી વખતે, આ કોર્ટે ખાસ નિર્દેશ આપ્યો હતો કે લવાદી કાર્યવાહી આનિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ દ્વારા સંચાલિત થશે, અને બંને પક્ષકારો સદર નિયમોથી બંધાયેલા રહેશે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પક્ષકારોએ કોઈપણ વાંધો ઉઠાવ્યા વિના સમગ્ર સમય દરમિયાન સદર નિયમો અનુસાર જ કામ કર્યું છે. તેથી, સામાવાળા માટે હવે એવી દલીલ કરવાનું ખુલ્લું નથી કે સદર નિયમો, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૬ ને નજરઅંદાજ કરીને આ કોર્ટ દ્વારા કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટેની અરજી ધ્યાને લઈ શકાય નહીં. તેથી, એવી અરજ કરવામાં આવી હતી કે પ્રાથમિક વાંધો ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

પ.૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની માંગણી કરતી અગાઉની તમામ અરજીઓ સદર નિયમો, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૬ હેઠળ આ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને સામાવાળા દ્વારા ક્યારેય કોઈ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો ન હતો. અગાઉના પ્રસંગોએ નિયમ ૩૪.૬ ની લાગુ પડવાની બાબત સ્વીકારી લીધા પછી, સામાવાળા હવે એવી દલીલ કરી શકતા નથી કે સમય લંબાવવા માટે અરજદારોએ સિવિલ કોર્ટનો સંપર્ક કરવો જોઈએ.

પ.૩ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે નિયમો, ૨૦૨૧ પ્રભાવમાં ચાલુ રહે છે અને તેને પડકારવામાં આવ્યા નથી. વૈધાનિક બળ ધરાવતા સદર નિયમો

પક્ષકારો પર બંધનકર્તા છે. નિયમ ૩૪.૬ ખાસ કરીને કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની વડી અદાલત (હાઈકોર્ટ) ને સત્તા આપે છે. તેથી, વૈધાનિક નિયમોની દ્રષ્ટિએ, આ કોર્ટ પાસે જ આદેશપત્ર લંબાવવાની હકૂમત છે અને અધિનિયમની કલમ ૨૯એ(પ) હેઠળ અરજદારોને સિવિલ કોર્ટમાં મોકલી શકાય નહીં.

પ.૪ ત્યાર બાદ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા એ લવાઈ કાયદાનો પાયાનો પથ્થર છે. પક્ષકારો કરાર દ્વારા લવાઈ કાર્યવાહીનું સંચાલન કરતા નિયમો અપનાવવા માટે સ્વતંત્ર છે. હાલના કેસમાં, પોતાના વર્તન દ્વારા સદર નિયમો, ૨૦૨૧ ની લાગુ પડવાની બાબત સ્વીકારી લીધા પછી, પક્ષકારો હવે સદર નિયમોથી વિચલિત થઈ શકતા નથી.

પ.૫ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે નિયમો, ૨૦૨૧ અનુસાર લવાઈ સમક્ષ વિવાદો મોકલીને, આ કોર્ટે આ મામલો સંસ્થાકીય લવાઈ (ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ આર્બિટ્રેશન) ને સોંપ્યો હતો. આવા સંદર્ભ સામે કોઈપણ વાંધાની ગેરહાજરીમાં, સામાવાળાઓ હવે નિયમ ૩૪.૬ હેઠળ આદેશપત્ર લંબાવવાની આ કોર્ટની હકૂમત સામે વિવાદ ઉઠાવી શકતા નથી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) નો ચુકાદો સંસ્થાકીય લવાઈ સાથે સંબંધિત નથી જ્યાં સંસ્થાના સંચાલક નિયમો ખાસ કરીને વડી અદાલત (હાઈકોર્ટ) ને આવી સત્તા આપે છે.

પ.૬ વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે, લવાઈમાં, પક્ષકારો માત્ર

કાર્યવાહીનું સંચાલન કરતી પ્રક્રિયા અપનાવવા માટે જ મુક્ત નથી પરંતુ સુપરવાઈઝરી (નિરીક્ષણ) હક્કમત ધરાવતી અદાલત પર સંમત થવા માટે પણ હકદાર છે. તેથી, એકવાર પક્ષકારોએ નિયમો, ૨૦૨૧ સ્વીકારી લીધા પછી, માત્ર નિયમ ૩૪.૬ જ આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાનું સંચાલન કરશે. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, હાલના કેસની વિશિષ્ટ હકીકતોમાં, જ્યાં માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશે નિયમો, ૨૦૨૧ લાગુ પડશે તેવા ચોક્કસ નિર્દેશ સાથે લવાઈ કેન્દ્રને વિવાદો મોકલ્યા હતા, તેથી આદેશપત્રની મુદતનો કોઈપણ વધારો આ કોર્ટ સમક્ષ નિયમ ૩૪.૬ હેઠળ જ માંગવો આવશ્યક છે.

પ.૭ એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે હાઈકોર્ટ આબિટ્રેશન સેન્ટર પોતાના નિયમો હેઠળ એવી જોગવાઈ કરવા માટે હકદાર છે કે તેની કાર્યવાહીનું નિરીક્ષણ માત્ર હાઈકોર્ટ દ્વારા જ કરવામાં આવશે અને ડિસ્ટ્રિક્ટ કોર્ટ દ્વારા નહીં. પરિણામે, નિયમ ૩૪.૬ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટે ફક્ત હાઈકોર્ટને જ અનન્ય અધિકારક્ષેત્ર આપે છે.

પ.૮ છેલ્લે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આબિટ્રેશન સેન્ટરે સંસ્થાકીય લવાઈને સંચાલિત કરતા નિયમોનો સંપૂર્ણ સેટ તૈયાર કર્યો છે, જેમાં આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાને લગતા નિયમ ૩૪.૬ નો પણ સમાવેશ થાય છે. એકવાર પક્ષકારોએ તે નિયમો દ્વારા સંચાલિત થવાનું પસંદ કર્યું હોય, પછી તેમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું આવશ્યક છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલના જણાવ્યા મુજબ, આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાને લગતી બાબતોમાં પક્ષકારો વડી

અદાલતની નિરીક્ષણ હકૂમત માટે સંમત થયા હોવાથી, આવી વ્યવસ્થા આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની મૂળભૂત નીતિ સાથે ન તો અસંગત છે કે ન તો તેની વિરુદ્ધ છે. તેથી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાનો સિદ્ધાંત પક્ષકારોને સદર અધિનિયમની કલમ ૨૯એ ને લગતી બાબતોમાં પણ આવી પ્રક્રિયાગત વ્યવસ્થા અપનાવવાની મંજૂરી આપે છે.

૫.૯ ઉપરોક્ત રજૂઆતો કરીને, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે સામાવાળાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ પ્રાથમિક વાંધો ફગાવી દેવા આ કોર્ટને વિનંતી કરી હતી.

૫.૧૦ ઉપરોક્ત દલીલોના સમર્થનમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો હતો:

(૧) રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૨૦૧૪) ૭ એસ.સી.સી. ૬૦૩];

(૨) એમેઝોન.કોમ એન.વી. ઇન્વેસ્ટમેન્ટ હોલ્ડિંગ્સ એલ.એલ.સી. વિ. ફ્યુચર રીટેલ લિમિટેડ [(૨૦૨૨) ૧ એસ.સી.સી. ૨૦૯];

(૩) હિન્દુસ્તાન કન્સ્ટ્રક્શન કંપની લિમિટેડ તેના અધિકૃત સહી કરનાર યોગેશ દલાલ મારફતે વિ. બિહાર રાજ્ય પુલ નિર્માણ નિગમ લિમિટેડ [૨૦૨૫ લોસૂટ (એસ.સી.) ૧૫૪૨] અને

(૪) પી.આર. શાહ શેર્સ એન્ડ સ્ટોક બ્રોકર્સ પ્રા. લિમિટેડ વિ. બી.એચ.એચ.

સિક્યોરિટીઝ પ્રા. લિમિટેડ [(૨૦૧૨) ૧ એસ.સી.સી. ૫૯૪].

૬. વિદ્વાન વકીલ શ્રી અમિત ઠક્કરે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દેવેન પરીખ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો સ્વીકારી હતી. જોકે, જ્યાં સુધી આનિટ્રેશન પિટિશન નં. ૩૯/૨૦૨૫ માં મિસલેનિયસ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૩/૨૦૨૬ નો સંબંધ છે, તેમણે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ ના ઓર્ડર ૪૭ ની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખીને તેની પોષણક્ષમતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો હતો.

૬.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ઓર્ડર ૪૭ ની સમજૂતી (એક્સપ્લેનેશન) સ્પષ્ટ કરે છે કે કોઈ ચુકાદા પર પુનર્વિચારણા (રિવ્યુ) માત્ર એટલા માટે થઈ શકતી નથી કારણ કે જેના પર તે આધારિત હતો તે કાનૂની સ્થિતિ ત્યાર બાદ અન્ય કેસમાં ઉપલી અદાલત દ્વારા ઉલટાવી દેવામાં આવી હોય અથવા સંશોધિત કરવામાં આવી હોય. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, હાલની મિસલેનિયસ સિવિલ એપ્લિકેશન સંપૂર્ણપણે તારીખ ૨૯ મી જાન્યુઆરી, ૨૦૨૬ ના રોજ આપવામાં આવેલા જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધારિત છે.

૬.૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જે હુકમોની પુનર્વિચારણા અને પરત ખેંચવાની માંગણી કરવામાં આવી છે તે તારીખ ૧૩ મી માર્ચ, ૨૦૨૫ અને ૨૧ મી માર્ચ, ૨૦૨૫ ના રોજ પસાર કરવામાં આવ્યા હતા, જે જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાની જાહેરાત કરતાં ઘણા સમય પહેલાંના છે. તેથી,

સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કાયદાની ત્યાર પછીની જાહેરાત આવી જાહેરાત પહેલાં પસાર કરાયેલા હુકમોની પુનર્વિચારણા માંગવા માટેનું કારણ બની શકે નહીં. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે રિવ્યુ અરજી ગેરસમજભરી છે અને ફગાવી દેવાને પાત્ર છે.

૭. પ્રત્યુત્તરમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાહે નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી હતી:

૭.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની લાગુ પડવાની બાબતનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સંસ્થાકીય લવાદ અને એડ હોક લવાદ વચ્ચે કોઈ ભેદ પાડી શકાય નહીં. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ લવાદના બંને સ્વરૂપોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.

૭.૨ વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ નો નિયમ ૩૪.૬ ઘડવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે કલમ ૨૯એ(જ) અને ૨૯એ(પ) હેઠળ આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની હકૂમત વડી અદાલતમાં નિહિત હતી, અને તેથી સદર નિયમમાં “હાઈકોર્ટ” શબ્દપ્રયોગ સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, કોઈપણ સંજોગોમાં, લવાદ કેન્દ્રના નિયમો આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની જોગવાઈઓને રદબાતલ (ઓવરરાઈડ) કરી શકતા નથી. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, કલમ ૨૯એ(જ) નું અર્થઘટન કરતા સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાને ધ્યાને

લેતાં, હવે સત્તાવાર રીતે ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે “કોર્ટ” શબ્દપ્રયોગ સદર અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળની અરજી ધ્યાને લેવાની હકૂમત ધરાવતી અદાલતનો સંદર્ભ આપે છે. પરિણામે, જે હદ સુધી નિયમ ૩૪.૬ કલમ ૨૯એ(જ) ના સદર અર્થઘટન સાથે અસંગત છે, તે હદ સુધી તેનો અમલ કરી શકાતો નથી.

૭.૩ ઉપરોક્ત રજૂઆતો પર, સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલે પ્રાથમિક વાંધો માન્ય રાખવા અરજ કરી હતી.

કોર્ટ સમક્ષનો વિવાદ નીચે મુજબ છે:

૮. સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો પર વિચારણા કર્યા પછી અને રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીનું અવલોકન કર્યા પછી, નિર્ણય માટે નીચેના પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે:

(૧) શું, હાલના કેસની હકીકતોમાં, વિદ્વાન એકમાત્ર લવાદના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની હકૂમત જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કર્યા મુજબ આબિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ(જ) અનુસાર નક્કી કરવાની છે, અથવા આબિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૬ અનુસાર નક્કી કરવાની છે, જેના દ્વારા સંચાલિત થવા માટે પક્ષકારો સંમત થયા હતા?

(૨) શું આબિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ ની

યોજના હોવા છતાં, પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાનો સિદ્ધાંત પક્ષકારોને, કરાર દ્વારા અથવા સંસ્થાકીય લવાદ નિયમો અપનાવીને, લવાદી ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટેની અરજી ધ્યાને લેવા માટે વડી અદાલત (હાઈકોર્ટ) ને હકૂમત આપવાની મંજૂરી આપે છે?

(૩) શું આબિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ નો નિયમ ૩૪.૬ આબિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ માં સમાવિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રના માળખાથી સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરી શકે છે અથવા તેના પર પ્રભાવી થઈ શકે છે?

૯. ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે, મારા મતે, કલમ ૨૯એ(જ) ની જોગવાઈઓ વિચારણાને પાત્ર છે. સંક્ષિપ્તતા ખાતર, તે નીચે મુજબ પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે:

“૨૯એ. લવાદી ચુકાદા માટેની સમય મર્યાદા.-

(૧)

(૨)

(૩)

(જ) જો પેટા-કલમ (૧) માં નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની અંદર અથવા પેટા-કલમ (૩) હેઠળ નિર્દિષ્ટ લંબાવવામાં આવેલા સમયગાળાની અંદર ચુકાદો આપવામાં ન

આવે, તો લવાદ(દો) નું આદેશપત્ર સમાપ્ત થઈ જશે સિવાય કે કોર્ટે, આ રીતે નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની સમાપ્તિ પહેલાં અથવા પછી, મુદત લંબાવી ન હોય:

પરંતુ શરત એ છે કે આ પેટા-કલમ હેઠળ મુદત લંબાવતી વખતે, જો કોર્ટને જણાય કે લવાદી ટ્રિબ્યુનલને આભારી કારણોસર કાર્યવાહીમાં વિલંબ થયો છે, તો તે આવા વિલંબના દરેક મહિના માટે લવાદ(દો) ની ફીમાં પાંચ ટકાથી વધુ નહીં તેટલો ઘટાડો કરવાનો હુકમ કરી શકે છે:

વધુમાં એવી શરત છે કે જ્યાં પેટા-કલમ (પ) હેઠળની અરજી પેન્ડિંગ હોય, ત્યાં સદર અરજીના નિકાલ સુધી લવાદનું આદેશપત્ર ચાલુ રહેશે:

સાથે સાથે એવી પણ શરત છે કે ફી ઘટાડતાં પહેલાં લવાદને સાંભળવાની તક આપવામાં આવશે.”

૧૦. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ નું સાદું વાંચન સ્પષ્ટ કરે છે કે, આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક લવાદ (ઇન્ટરનેશનલ કોમર્શિયલ આર્બિટ્રેશન) ના કેસ સિવાય, લવાદી ટ્રિબ્યુનલે સદર અધિનિયમની કલમ ૨૩(જ) હેઠળ દલીલો પૂર્ણ થયાની તારીખથી બાર મહિનાના સમયગાળામાં લવાદી ચુકાદો આપવો જરૂરી છે. ધારાસભા દ્વારા નિર્ધારિત સમય મર્યાદા ફરજિયાત સ્વરૂપની છે અને લવાદી કાર્યવાહીનું સંચાલન કરતા વૈધાનિક માળખાનો એક અભિન્ન ભાગ છે.

કલમ ૨૯એ(૩) હેઠળ, ધારાસભાએ પરસ્પર સંમતિથી લવાદી ટ્રિબ્યુનલના

આદેશપત્રની મુદત છ મહિનાથી વધુ ન હોય તેવા વધારાના સમયગાળા માટે લંબાવવાની પક્ષકારોને પરવાનગી આપીને પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાના સિદ્ધાંતને સભાનપણે સાચવી રાખ્યો છે. આમ, તે મર્યાદિત હદ સુધી, લવાદી કાર્યવાહીનું ચાલુ રહેવું પક્ષકારોના નિયંત્રણમાં રહે છે.

જોકે, એકવાર બાર મહિનાનો પ્રારંભિક સમયગાળો અને છ મહિનાનો સંમતિપૂર્ણ વધારો સમાપ્ત થઈ જાય પછી વૈધાનિક યોજનામાં નોંધપાત્ર ફેરફાર થાય છે. કલમ ૨૯એ(જ) સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે, સદર સમયગાળો પૂરો થતાં, લવાદી ટ્રિબ્યુનલનું આદેશપત્ર સમાપ્ત થઈ જાય છે સિવાય કે અદાલત મુદત લંબાવે. તે તબક્કે, ધારાસભાએ આ બાબતને પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાના ક્ષેત્રમાંથી સભાનપણે પાછી ખેંચી લીધી છે અને તેને ન્યાયિક દેખરેખને સોંપી છે. ત્યાર બાદ લવાદી ટ્રિબ્યુનલનું ચાલુ રહેવું એ પૂરતું કારણ દર્શાવવા પર અને યોગ્ય જણાય તેવી શરતો પર પસાર કરાયેલા કોર્ટના હુકમ પર જ સંપૂર્ણપણે નિર્ભર કરે છે. જો સંજોગો યોગ્ય હોય તો, આવો મુદત વધારો આપતી વખતે લવાદને બદલવાની પણ કોર્ટને સત્તા છે.

તેથી, કલમ ૨૯એ ની યોજના પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા અને ન્યાયિક દેખરેખ વચ્ચેનું એક સાવચેતીપૂર્વકનું વૈધાનિક સંતુલન પ્રતિબિંબિત કરે છે. પક્ષકારો પરસ્પર સંમતિથી છ મહિનાનો એક વખતનો વધારો આપવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા ભોગવે છે, ત્યારે લવાદી ટ્રિબ્યુનલનો કોઈપણ આગળનો મુદત વધારો ફક્ત કોર્ટના નિયંત્રણ હેઠળ મૂકવામાં આવે છે. આ જોગવાઈ માત્ર પ્રક્રિયાગત નથી;

બલ્કે, તે એક સ્વયં-સંપૂર્ણ વૈધાનિક વ્યવસ્થા બનાવે છે જે સમયનું નિયમન કરે છે કે જેમાં લવાઈ ચુકાદો આપવાનો હોય છે અને તે પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરે છે કે જેના દ્વારા લવાઈ ટ્રિબ્યુનલનું આદેશપત્ર નિર્ધારિત સમયગાળા પછી પણ ચાલુ રહી શકે છે.

૧૦.૧ કલમ ૨૯એ આમ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલ પર મૂળ બાર મહિનાના સમયગાળા અને પક્ષકારોની સંમતિથી આપવામાં આવી શકે તેવા વધારાના છ મહિના સહિત મહત્તમ અઢાર મહિનાના સમયગાળામાં પોતાનો ચુકાદો આપવાની વૈધાનિક જવાબદારી લાદે છે. આ સમયગાળા પછી, આદેશપત્ર કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ કોર્ટના હુકમ પર જ ચાલુ રહી શકે છે.

આ દ્રષ્ટિકોણથી જોતાં, ન તો પક્ષકારો કે ન તો કોઈ લવાઈ સંસ્થા, કરાર દ્વારા અથવા સંસ્થાકીય નિયમો દ્વારા, કોર્ટનો આશરો લીધા વિના વૈધાનિક સમયગાળાથી આગળ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની પરવાનગી આપતી કોઈપણ વ્યવસ્થા પૂરી પાડી શકે છે. નોંધપાત્ર રીતે, સદર અધિનિયમ કલમ ૨૯એ ના અમલમાંથી ભારતમાં બેઠક ધરાવતા સંસ્થાકીય લવાઈને બાકાત રાખતો કોઈ અપવાદ બનાવતો નથી. પરિણામે, લવાઈ એડ હોક હોય કે સંસ્થાકીય, વૈધાનિક સમયગાળાથી આગળ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદતનો કોઈપણ વધારો સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૧)(ઈ) માં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યા સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૯એ હેઠળ સમજવામાં આવતી “કોર્ટ” પાસેથી જ માંગવો આવશ્યક છે.

૧૧. આ તબક્કે, આ કોર્ટ જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના તાજેતરના ચુકાદાના સંબંધમાં કોઈપણ રીતે અજાણ રહી શકે નહીં. સદર ચુકાદાના સંબંધિત ભાગ પર વિચારણા કરવી યોગ્ય રહેશે. તે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે:

“૫. અપીલકર્તા અને સામાવાળાઓ તરફથી અનુક્રમે વિદ્વાન વકીલો શ્રી અભય અનિલ અંતુરકર અને શ્રી અમિત પાઈ દ્વારા અમારી સમક્ષ કુશળતાપૂર્વક રજૂ કરાયેલા તે જ પ્રશ્નોની તપાસ કરવાનું શરૂ કરતી વખતે, અમે પ્રશ્નને ફરીથી ઘડવાનું પસંદ કરીશું, જે નીચે મુજબ સરળ અને સીધો છે:-

જો કોઈ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલ - વડી અદાલત (હાઈકોર્ટ) દ્વારા અથવા સંબંધિત પક્ષકારો દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલ હોય - જરૂરી અથવા લંબાવવામાં આવેલી સમય મર્યાદામાં કાર્યવાહી પૂર્ણ ન કરે, તો સદર અધિનિયમની કલમ ૨૯એ હેઠળ સમય લંબાવવા માટેની અરજી હાઈકોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરી શકાય કે સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ?

૬. અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે પ્રશ્નોને બે ભાગમાં વિભાજિત કરવાની કોઈ જરૂર ન હતી, એક એવી પરિસ્થિતિ માટે જ્યારે હાઈકોર્ટ કલમ ૧૧(૬) હેઠળ લવાઈ ટ્રિબ્યુનલની રચના કરે અને બીજી જ્યારે પક્ષકારો પોતે કલમ ૧૧(૨) હેઠળ તેની રચના કરે. કદાચ ખોટા પ્રશ્નો પૂછીને, ડિવિઝન બેંચ ખોટા જવાબો પર પહોંચી હતી. તે માત્ર આ ડિવિઝન બેંચ જ નથી, વાસ્તવમાં નિમણૂક પ્રક્રિયામાં આ કથિત જ્ઞેતતાએ વિવિધ વડી અદાલતોના ભિન્ન ભિન્ન મંતવ્યોને

જન્મ આપ્યો છે. હાઈકોર્ટના ભિન્ન મંતવ્યોની ચર્ચા કરીએ અને ત્યાર બાદ અમારા વિશ્લેષણ તરફ જઈએ તે પહેલાં, ટૂંકી અને જરૂરી હકીકતો નીચે મુજબ છે.

જ. અધિનિયમની કલમ ૨(૧)(ઇ) હેઠળ “કોર્ટ” ના અર્થઘટન અંગે વડી અદાલતોના અભિપ્રાયમાં ભિન્નતા

૮. સદર અધિનિયમની કલમ ૨૯એ ના અર્થઘટન પર વડી અદાલતોના મોટી સંખ્યામાં ચુકાદાઓને નીચેના બે પ્રવાહોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે.

એ. એવો અભિપ્રાય ધરાવતા ચુકાદાઓ કે કલમ ૨૯એ માં ‘કોર્ટ’ એ કલમ ૨(૧)(ઇ) માં વ્યાખ્યાયિત કોર્ટ છે.

૯. મોરમુગાઓ પોર્ટ ટ્રસ્ટ વિ. ગણેશ બેન્જોપ્લાસ્ટ લિમિટેડ [૬બલ્યુ.પી. નં. ૩/૨૦૨૦ (ગોવા ખાતે બોમ્બે હાઈકોર્ટ)], મેસર્સ એ'ક્સાયકનો કેપિટલ સર્વિસિસ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [૨૦૨૩ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન અલ્હાબાદ ૨૯૯૧], અને ડો. વી.વી. સુબ્બારાવ વિ. ડો. અપ્પા રાવ મુક્કામાલા અને અન્ય [૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન એ.પી. ૧૬૬૮] માં હાઈકોર્ટના નિર્ણયોનો પ્રથમ પ્રવાહ ઠરાવે છે કે કલમ ૨૯એ માં ‘કોર્ટ’ શબ્દપ્રયોગ એ કલમ ૨(૧)(ઇ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત થયેલ કોર્ટ છે, પછી ભલે લવાઈ ટ્રિબ્યુનલની રચના કલમ ૧૧(૬) હેઠળ સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવી હોય અથવા સદર અધિનિયમની કલમ ૧૧(૨) હેઠળ પક્ષકારોની સંમતિથી કરવામાં આવી હોય. તેઓ ઠરાવે છે કે, એકવાર ન્યાયિક પ્રક્રિયા દ્વારા લવાઈની નિમણૂક

થઈ જાય પછી, અદાલતો કાર્યમુક્ત (ફ્રંક્ટસ ઓફિસિયો) બની જાય છે અને કલમ ૨૯એ હેઠળ આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાની માંગણી કરતી અરજીઓ કલમ ૨(૧)(ઈ) માં વ્યાખ્યાયિત અદાલત સમક્ષ દાખલ કરવાની રહે છે.

૯.૧ વધુમાં, નિર્ણયોના આ પ્રવાહ મુજબ, કાયદાનું લખાણ અસ્પષ્ટ નથી. કલમ ૨૯એ હેઠળની અરજી ધ્યાને લેવાની બાબતમાં મૂળ સામાન્ય દીવાની હકૂમત ન ધરાવતી વડી અદાલતનો ન તો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, કે ન તો કલમ ૨૯એ ના હેતુ માટે કલમ ૨(૧)(ઈ) માંથી મુખ્ય સિવિલ કોર્ટને બાકાત રાખવામાં આવી છે. આમાંના કેટલાક નિર્ણયો સ્પષ્ટ કરે છે કે, જ્યારે ધારાસભા હકૂમતનું સીમાંકન કરવાનો ઇરાદો ધરાવતી હતી, ત્યારે જરૂરી જોગવાઈઓ યોગ્ય રીતે કરવામાં આવી છે, જેમ કે કલમ ૪૭ અને ૫૭ દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું છે, જેના દ્વારા સિવિલ કોર્ટની હકૂમત સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવી છે. વધુમાં, કલમ ૨૯એ પક્ષકારોની સંમતિથી નિમાયેલા અથવા કલમ ૧૧ હેઠળ બંધારણીય અદાલતો દ્વારા નિમાયેલા લવાદો વચ્ચે કોઈ તફાવત નિર્ધારિત કરતી નથી.”

બી. કલમ ૨(૧)(ઈ) ને બિન-લાગુ કરવા માટે 'સંદર્ભ' માં કલમ ૨૯એ માં કોર્ટનું અર્થઘટન કરતા ચુકાદાઓનો અન્ય પ્રવાહ.

૧૦. નિલેશ રમણભાઈ પટેલ વિ. ભાનુભાઈ રમણભાઈ પટેલ [૨૦૧૮ એસ.સી.સી. ઓનલાઈન ગુજરાત ૫૦૧૭], કેબ્રા ઇન્સ્ટાલેસિયોન્સ વાચ. સર્વિસિયોસ વિ. મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી ડિસ્ટ્રિબ્યુશન કો. લિમિટેડ [૨૦૧૯

એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ્બે ૧૪૩૭], ડી.ડી.એ. વિ. તારા ચંદ સુમિત કન્સ્ટ્રક્શન કો. [૨૦૨૦ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન દિલ્હી ૨૫૦૧], અમિત કુમાર ગુપ્તા વિ. દીપક પ્રસાદ [૨૦૨૧ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન કલકત્તા ૨૧૭૪], મેગ્નેસ ઓપસ આઇ.ટી. કન્સલ્ટિંગ પ્રા. લિમિટેડ વિ. આર્ટકેડ સિસ્ટમ્સ [૨૦૨૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ્બે ૨૮૬૧], ઇન્ડિયન ફાર્મર્સ ફર્ટિલાઇઝર્સ કોઓપરેટિવ લિમિટેડ વિ. મનીષ એન્જિનિયરિંગ એન્ટરપ્રાઇઝિસ [૨૦૨૨ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન અલ્હાબાદ ૧૫૦], બેસ્ટ ઇસ્ટર્ન બિઝનેસ હાઉસ પ્રા. લિમિટેડ વિ. મીના પ્રધાન [૨૦૨૫ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન કલકત્તા ૭૯૯૭], ઓવિંગ્ટન ફાઇનાન્સ પ્રા. લિમિટેડ વિ. બિંદિયા નાગા [૨૦૨૩ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન દિલ્હી ૮૭૬૫], કે.આઇ.પી.એલ. વિસ્ટાકોર ઇન્ફ્રા પ્રોજેક્ટ્સ જે.વી. વિ. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ ધ સિટી ઓફ ઇંચલકરંજી [૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન બોમ્બે ૩૨૭], મેસર્સ જીઓ મિલર કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિ. યુ.પી. જલ નિગમ અને અન્ય [૨૦૨૪ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન અલ્હાબાદ ૧૬૭૬], બેસ્ટ ઇસ્ટર્ન બિઝનેસ હાઉસ પ્રા. લિમિટેડ વિ. મીના પ્રધાન [૨૦૨૫ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન કલકત્તા ૭૯૯૭], અને મેસર્સ પ્રેમકો રેલ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ વિ. ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, ઇન્દોર [આબિટ્રેશન કેસ નં. ૮૮/૨૦૨૫ (મધ્ય પ્રદેશ હાઇકોર્ટ)] માં હાઇકોર્ટના નિર્ણયોનો બીજો પ્રવાહ ઠરાવે છે કે જે કેસોમાં લવાઈની નિમણૂક કલમ ૧૧(૬) હેઠળ હાઇકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવી હોય, તે કેસોમાં કલમ ૨૯એ હેઠળ સમય લંબાવવા માટેની અરજીઓ સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ કરી શકાતી નથી. આ નિર્ણયોમાં

પ્રાથમિક ચિંતા એ છે કે, જો કલમ ૨(૧)(ઇ) માં “કોર્ટ” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ માત્ર ત્યાં વ્યાખ્યાયિત કરેલ કોર્ટ જ કરવામાં આવે, તો તે એક અધિકારક્ષેત્રની વિસંગતતા પેદા કરશે, એટલે કે, હાઇકોર્ટ લવાદની નિમણૂક કરશે અને તેની તાબાની અદાલત એવી સિવિલ કોર્ટને લવાદના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટે કહેવામાં આવી શકે છે અને તેની પાસે હાઇકોર્ટ દ્વારા નિમાયેલા લવાદને બદલવાની હકૂમત પણ રહેશે.

૧૦.૧ એવું કારણ આપવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૧૧ હેઠળ લવાદની નિમણૂકની અનન્ય સત્તા સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા વડી અદાલતોની હોવાથી, મુદત લંબાવવાની અથવા લવાદ બદલવાની આનુષંગિક સત્તા માત્ર આ અદાલતો પાસે જ હોઈ શકે છે, અન્યથા સ્થાનિક લવાદના કેસોમાં સિવિલ કોર્ટ અને હાઇકોર્ટ વચ્ચે “સત્તાના સંઘર્ષ” ની પરિસ્થિતિ ઊભી થશે અને આંતરરાષ્ટ્રીય વાણિજ્યિક લવાદના કેસોમાં હાઇકોર્ટ અને સુપ્રીમ કોર્ટ વચ્ચે આવો જ સંઘર્ષ ઊભો થશે.

૧૦.૨ પરિસ્થિતિને ટાળવા માટે, નિર્ણયોની આ શ્રેણી સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૧) માં “આ ભાગમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભથી અન્યથા અપેક્ષિત ન હોય” શબ્દપ્રયોગનો સંદર્ભ આપીને અને તેના પર આધાર રાખીને કલમ ૨૯એ માં ‘કોર્ટ’ શબ્દપ્રયોગને “સંદર્ભગત” અર્થ આપવાના અર્થઘટન સિદ્ધાંતને અપનાવે છે. વડી અદાલતો, ઉદાહરણ તરીકે નિલેશ રમણભાઈ પટેલ (ઉપર મુજબ) માં ગુજરાત હાઇકોર્ટ અને ત્યાર બાદ ડી.ડી.એ. વિ. તારા ચંદ (ઉપર મુજબ) [૨૦૨૦ એસ.સી.સી. ઓનલાઇન દિલ્હી ૨૫૦૧] માં દિલ્હી હાઇકોર્ટ, હાઇકોર્ટ

દ્વારા નિમાયેલા લવાદોને બદલવાની મુખ્ય સિવિલ કોર્ટની સત્તાથી અસ્વસ્થ હતી. આ જટિલતાને ઉકેલવા માટે, તેઓએ એવો અભિપ્રાય લીધો છે કે કલમ ૧૧(૬) હેઠળ હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા લવાદી ટ્રિબ્યુનલની રચના કરવાના સંદર્ભમાં લવાદી ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટે કલમ ૨૯એ હેઠળની “કોર્ટ” એ કલમ ૨(૧)(ઇ) માં વ્યાખ્યાયિત “કોર્ટ” રહેશે નહીં, પરંતુ કલમ ૧૧(૬) હેઠળની હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટ રહેશે.

૧૨. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ એ સંપૂર્ણ કોડ છે. જ્યારે સદર અધિનિયમનું પ્રકરણ ૧ વ્યાખ્યાઓ, ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની મર્યાદાઓ અને અધિકારત્યાગ (વેવર) સાથે સંબંધિત છે; પ્રકરણ ૨ લવાદ કરારના વ્યાપ, કરારના પક્ષકારોને લવાદ સમક્ષ મોકલવાની ન્યાયિક સત્તામંડળની જવાબદારી અને વચગાળાના પગલાં પૂરા પાડવાની કોર્ટની સત્તાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. પ્રકરણ ૩ લવાદી ટ્રિબ્યુનલની શરૂઆત અને રચના તેમજ નિમણૂકોને પડકારવાની પ્રક્રિયા અને ઉપાયો સાથે સંબંધિત છે. પ્રકરણ ૪ લવાદી ટ્રિબ્યુનલની હકૂમત, પોતાની સક્ષમતા ચકાસવાની તેની સત્તાઓ અને વચગાળાના પગલાં પૂરા પાડવા સાથે સંબંધિત છે. પ્રકરણ ૫ લવાદી કાર્યવાહીના સંચાલન સાથે સંબંધિત છે. લવાદી ચુકાદો આપવાની પ્રક્રિયા અને લવાદી કાર્યવાહીની સમાપ્તિ પ્રકરણ ૬ માં દર્શાવવામાં આવી છે. છેવટે, પ્રકરણ ૭, ૮ અને ૯ ચુકાદાને પડકારવા માટેના ન્યાયિક ઉપાયો, અપીલ, અંતિમતા અને અમલીકરણ સાથે સંબંધિત છે.

કલમ ૨૯એ નું સાચું લખાણ અને સંદર્ભ

૧૬. જેમ જેમ આપણે કલમ ૧૧ હેઠળ “લવાદોની નિમણૂક” ની પ્રક્રિયાથી દૂર જઈએ છીએ અને “લવાદી કાર્યવાહીનું સંચાલન” અને “લવાદી ચુકાદો આપવો અને સમાપ્તિ” પર પહોંચીએ છીએ, જે પ્રક્રિયાઓ પ્રકરણ ૫ અને ૬ માં સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે, તેમ આપણે સમય મર્યાદા નિર્ધારિત કરીને વૈકલ્પિક ઉપાયની કામગીરીમાં અખંડિતતા અને કાર્યક્ષમતાના સિદ્ધાંતો દાખલ કરવાના સંસદના પ્રયાસને નોંધીએ છીએ. તારીખ ૨૩.૧૦.૨૦૧૫ થી અમલમાં આવેલી કલમ ૨૯એ દ્વારા રજૂ કરાયેલું આ એક મહત્વપૂર્ણ લક્ષણ છે. સરળ સંદર્ભ માટે સદર કલમ સંપૂર્ણ રીતે પહેલેથી જ ટાંકવામાં આવી છે, પરંતુ સદર અધિનિયમના અન્ય ભાગો સાથે આ જોગવાઈનું સર્વાંગી વાંચન નીચે મુજબ નિર્દેશિત કરે છે;

(૧) કલમ ૨૯એ ની પેટા-કલમ (૧) એવો આદેશ આપે છે કે લવાદી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ દલીલો પૂર્ણ થયાના ૧૨ મહિનાની અંદર ચુકાદો આપવામાં આવશે. પેટા-કલમ (૨) ચુકાદો ઝડપથી આપવા પ્રોત્સાહિત કરે છે, ત્યારે પેટા-કલમ (૪) ની શરત અને પેટા-કલમ (૮) ચુકાદો આપવામાં વિલંબ બદલ દંડ લાદવા માટે કોર્ટને અધિકૃત કરે છે.

(૨) પેટા-કલમ (૩) પક્ષકારોને, સંમતિથી, ચુકાદો આપવા માટેના ૧૨ મહિનાના સમયગાળાને ૬ મહિનાથી વધુ ન હોય તેવા વધારાના સમયગાળા માટે લંબાવવા સક્ષમ બનાવે છે.

(૩) જો નિર્ધારિત ૧૨ મહિનાના સમયગાળામાં અથવા લંબાવવામાં આવેલા ૬ મહિનાના સમયગાળામાં ચુકાદો આપવામાં ન આવે, તો લવાદ(દો) નું આદેશપત્ર સમાપ્ત થઈ જશે.

(૪) આ સમાપ્તિ મુદત લંબાવવાની કોર્ટની સત્તાને આધીન છે.

(૫) કલમ ૨૯એ હેઠળ ‘કોર્ટ’ એ જિલ્લામાં સામાન્ય મૂળ દીવાની હકૂમત ધરાવતી સિવિલ કોર્ટ રહેશે અને તેમાં કલમ ૨(૧)(ઇ) હેઠળ પોતાની મૂળ દીવાની હકૂમતના ઉપયોગમાં હાઈકોર્ટનો સમાવેશ થાય છે, અને તે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૧(૬) હેઠળની હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટ રહેશે નહીં. તેવી જ રીતે, અરજી માટેની હકૂમત સંબંધિત સદર અધિનિયમની કલમ ૪૨ સદર અધિનિયમની કલમ ૧૧ ને લાગુ પડશે નહીં.

(૬) મુદત લંબાવવા માટે કલમ ૨૯એ(૪) હેઠળ પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે કોર્ટના પોતાના સંયમ સિવાય કોઈ વૈધાનિક નિર્ધારિત સમય મર્યાદા નથી. કોર્ટ પેટા-કલમ ૨૯એ(૧) અથવા (૩) હેઠળના સમયગાળાની સમાપ્તિ પહેલાં અથવા પછી સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે. વધુમાં, લવાદી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરવા માટે સમય લંબાવવા માટે કોઈ બાહ્ય મર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી. આ સત્તા આપવામાં આવી હોવાથી, કોર્ટ અન્ય હિતધારકોના અધિકારો સાથે ઉપાયનું સંતુલન જાળવીને સાવચેતીપૂર્વક તેનો ઉપયોગ કરશે.

(૭) પેટા-કલમ (૪) હેઠળ સમય લંબાવવાની કોર્ટની સત્તાનો ઉપયોગ કોઈપણ

પક્ષકારની અરજી પર કરી શકાય છે. એકવાર સમય લંબાવવા માટેની આવી અરજી પેવિંગ હોય, તો પેટા-કલમ (૯) હેઠળ આવી અરજીના નિકાલ સુધી લવાઈનું આદેશપત્ર ચાલુ રહેશે. કોર્ટે આવી અરજીનો ૬૦ દિવસની અંદર નિકાલ કરવાનો પ્રયાસ પણ કરવો પડશે.

(૮) કલમ ૨૯એ(૬) હેઠળ, મુદત લંબાવવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, એક અથવા તમામ લવાઈને બદલવાનું કોર્ટ માટે ખુલ્લું રહેશે. આ એક વિવેકાધીન સત્તા છે જેનો કોર્ટ કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં ઉપયોગ કરશે. બદલી થતાં, પુનર્ગઠિત ટ્રિબ્યુનલ કલમ ૨૯એ(૭) મુજબ અગાઉ નિમાયેલી ટ્રિબ્યુનલના અનુસંધાનમાં હોવાનું માનવામાં આવશે અને પહેલેથી જ પહોંચેલા તબક્કાથી અને રેકૉર્ડ પર પહેલેથી જ રહેલા પુરાવાના આધારે ચાલુ રહેશે. નવનિયુક્ત લવાઈએ પુરાવા અને સામગ્રી મેળવી લીધી હોવાનું માનવામાં આવશે.

(૯) કલમ ૨૯એ(૬) હેઠળ બદલી કરવાની સત્તા કોર્ટમાં નિહિત છે અને આ કોર્ટ એ કલમ ૨(૧)(ઈ) માં વ્યાખ્યાયિત કોર્ટ છે. કલમ ૨૯એ(૪) ની જેમ જ કલમ ૨૯એ(૬) માં પણ કોર્ટને ઓળખવા માટેનું લખાણ તેમજ સંદર્ભ એ કલમ ૨(૧)(ઈ) ની કોર્ટ છે. અન્ય જોગવાઈઓમાં ‘કોર્ટ’ શબ્દપ્રયોગ કલમ ૨(૧)(ઈ) માં આપેલા અર્થ દ્વારા માર્ગદર્શિત થવો જોઈએ.

૧૭. સંદર્ભના આધારે શબ્દનો સાચો અર્થ સમજવા માટે કોર્ટની અર્થઘટનાત્મક પસંદગીઓની તપાસ કરીએ તે પહેલાં, સંસદ દ્વારા શબ્દપ્રયોગ માટે પૂરી

પાડવામાં આવેલી વ્યાખ્યાથી વિચલિત થવા માટે શું “તાબાની કોર્ટ”, “સત્તાનો સંઘર્ષ”, “કોર્ટનો વંશવેલો (હાયરાર્કી)” અથવા “અધિકારક્ષેત્રની વિસંગતતા” જેવી ધારણાઓ “સંદર્ભ” પૂરો પાડી શકે છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં લેવું આપણા માટે જરૂરી છે. અદાલતોના દરજ્જા અથવા વંશવેલાની ધારણા પર આધારિત અર્થઘટન એ કાયદાના શાસનની મૂળભૂત વિભાવનાની વિરુદ્ધ છે તેવું ઠરાવવામાં અમને કોઈ ખચકાટ નથી. ડાઈસીના પ્રખ્યાત કથનનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય છે કે, ‘તમે ગમે તેટલા ઊંચા હોવ, કાયદો તમારાથી ઉપર છે.’ કાયદો, અને માત્ર કાયદો જ સત્તાનો સ્ત્રોત છે.

૨૦. ઉપર જણાવેલા કારણોસર, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે જો સદર અધિનિયમની કલમ ૧૧(૬) હેઠળ હાઈકોર્ટે લવાદ(દો) ની નિમણૂક કરી હોય તો લવાદી ટ્રિબ્યુનલની મુદત લંબાવવા માટે સિવિલ કોર્ટ કલમ ૨૯એ હેઠળ અરજી ધ્યાને લે તો વંશવેલાની મુશ્કેલીઓ, સત્તાનો સંઘર્ષ અથવા અધિકારક્ષેત્રની વિસંગતતા ઊભી થશે તેવા આધારે પહોંચેલું તારણ અસમર્થનીય છે. આ અભિગમ આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે.

૮. કલમ ૨(૧)(ઈ) માં “કોર્ટ” શબ્દપ્રયોગનું અર્થઘટન

૨૧. વૈધાનિક અર્થઘટનનો એ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે વ્યાખ્યાયિત શબ્દને સામાન્ય રીતે “જ્યાં સુધી સંદર્ભથી અન્યથા અપેક્ષિત ન હોય” તેને સોંપવામાં આવેલ અર્થ મળવો જોઈએ. વધુમાં, સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બેંગાલ વિ. એસોસિએટેડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ [(૨૦૧૫) ૧ એસ.સી.સી. ૩૨] માં, ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે

ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૨(૧)(ઇ) માં વ્યાખ્યાયિત કરેલ અદાલત સિવાય અન્ય કોઈ અદાલત ૧૯૯૬ ના અધિનિયમના ભાગ ૧ હેઠળ ‘કોર્ટ’ તરીકે લાયક ઠરતી નથી. તેણે અવલોકન કર્યું કે,

“૨૫. (એ) કલમ ૨(૧)(ઇ) માં એક સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા છે જે જિલ્લામાં માત્ર મૂળ હકૂમત ધરાવતી પ્રિન્સિપાલ સિવિલ કોર્ટ અથવા રાજ્યમાં મૂળ દીવાની હકૂમત ધરાવતી હાઇકોર્ટને જ નિર્દિષ્ટ કરે છે, અને આનિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ના ભાગ ૧ ના હેતુ માટે અન્ય કોઈ અદાલત “કોર્ટ” તરીકે ગણાતી નથી.”

૨૨. તેવી જ રીતે, નિમેટ રિસોર્સિસ ઇન્ક. અને અન્ય વિ. એસ્સાર સ્ટીલ્સ લિમિટેડ [(૨૦૦૯) ૧૭ એસ.સી.સી. ૩૧૩] માં જ્યાં આ કોર્ટે કલમ ૧૪ ના સંદર્ભમાં કલમ ૨(૧)(ઇ) પર વિચારણા કરી હતી તેણે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૮. કલમ ૧૪ ની પેટા-કલમ (૨) ના સંદર્ભમાં અરજી, આમ, ૧૯૯૬ ના અધિનિયમના અર્થ હેઠળની “કોર્ટ” સમક્ષ રહે છે.

૯. માત્ર આ રીતે જ સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓના અર્થ હેઠળની “કોર્ટ” અહીં પક્ષકારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી આવી અરજીને ધ્યાને લઈ શકે છે અને તેમાં રહેલા વિવાદનો ગુણદોષ પર નિર્ણય કરી શકે છે.

૧૦. ૧૯૪૦ ના અધિનિયમથી વિપરીત, કલમ ૨(૧)(ઇ) માં “કોર્ટ” ને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે:

“૨. (૧)(ઇ) ‘કોર્ટ’ એટલે જિલ્લામાં મૂળ હકૂમત ધરાવતી મુખ્ય સિવિલ કોર્ટ, અને તેમાં પોતાની સામાન્ય મૂળ દીવાની હકૂમતના ઉપયોગમાં હાઇકોર્ટનો સમાવેશ થાય છે, જે લવાદની વિષયવસ્તુ બનાવતા પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાની હકૂમત ધરાવે છે જો તે કોઈ દાવાની વિષયવસ્તુ હોત, પરંતુ તેમાં આવી મુખ્ય સિવિલ કોર્ટ કરતાં ઉતરતા દરજ્જાની કોઈ સિવિલ કોર્ટ અથવા સ્મોલ કોઝિસની કોઈ કોર્ટનો સમાવેશ થતો નથી;”

૧૧. ૧૯૯૬ ના અધિનિયમમાં જ “કોર્ટ” ને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી હોવાથી, કલમ ૧૪(૨) હેઠળની અરજી માત્ર મુખ્ય સિવિલ કોર્ટ સમક્ષ જ પોષણક્ષમ બનશે જેમાં હકૂમત ધરાવતી હાઇકોર્ટનો સમાવેશ થઈ શકે છે પરંતુ આ કોર્ટનો નહીં.

૧૨. આ કોર્ટે તારીખ ૨૭-૯-૨૦૦૦ ના રોજ પોતાનો હુકમ પસાર કરતી વખતે, જેમ કે અહીં પહેલાં નોંધવામાં આવ્યું છે, પોતાની પાસે કોઈ હકૂમત રાખી ન હતી અને રાખી શકી ન હતી જેવું કે ૧૯૪૦ ના અધિનિયમ હેઠળ યોગ્ય કેસોમાં કરી શકાતું હતું. તેણે લવાદ કરારની માન્યતા કે અન્યથા બાબત પણ નક્કી કરી ન હતી. તેણે પક્ષકારોને વિદ્વાન લવાદ સમક્ષ તેમના ઉપાયોનો આશરો લેવાની મંજૂરી આપી હતી. જ્યારે સદર હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે આ કોર્ટ પાસે માત્ર વહીવટી સત્તા હોવાનું માનવામાં આવતું હતું, પરંતુ ત્યારથી એસ.બી.પી. એન્ડ કો. વિ. પટેલ એન્જિનિયરિંગ લિમિટેડ [(૨૦૦૫) ૮ એસ.સી.સી. ૬૧૮] માં તેને ન્યાયિક સત્તા હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું છે. જોકે,

સદર હકૂમત સદર અધિનિયમની કલમ ૧૪ સુધી વિસ્તરતી નથી.

૧૩. “કોર્ટ” ની વ્યાખ્યા નિર્વિવાદપણે તે જે સંદર્ભમાં વપરાય છે તેને આધીન રહેશે. તેમાં અપીલ અદાલતોનો પણ સમાવેશ થઈ શકે છે. એકવાર ધારાસભાએ અર્થઘટન કલમમાં કોઈ શબ્દ વ્યાખ્યાયિત કર્યો હોય, પછી તેના માટે સદર અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓમાં તે જ શબ્દપ્રયોગ વાપરવો જરૂરી નથી. એ સુસ્થાપિત છે કે અર્થઘટન કલમમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબના શબ્દને સોંપાયેલ અર્થ, જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા અપેક્ષિત ન હોય ત્યાં સુધી, સમાન અર્થ આપવો જોઈએ.

૧૪. એ પણ સુસ્થાપિત છે કે વિપરીત ઇરાદો દર્શાવતા કોઈપણ સંદર્ભની ગેરહાજરીમાં, અગાઉના કાયદામાં જે અર્થ આપવામાં આવ્યો હોય તે જ અર્થ ત્યાર પછી વપરાયેલા શબ્દ સાથે જોડાયેલ રહેશે. એ સ્પષ્ટ છે કે સુધારા પહેલાં અને પછી કાયદામાં વપરાયેલા શબ્દો અથવા શબ્દપ્રયોગને સમાન અર્થ આપવો જોઈએ. એ સુસ્થાપિત કાયદો છે કે જ્યારે ધારાસભા સમાન સંદર્ભમાં સમાન શબ્દોનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે વિપરીત ઇરાદો દર્શાવતા કોઈપણ સંદર્ભની ગેરહાજરીમાં એવું માની લેવું જોઈએ કે સમાન અર્થ શબ્દો સાથે જોડાયેલો હોવો જોઈએ.

૧૮. ૧૯૯૬ ના અધિનિયમની કલમ ૧૧(૬) હેઠળની હકૂમતનો ઉપયોગ અલગ હેતુ માટે થાય છે. મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા તેમના નિયુક્ત વ્યક્તિ મર્યાદિત હકૂમતનો ઉપયોગ કરે છે. તે ૧૯૪૦ ના અધિનિયમની કલમ ૨૦ ની પેટા-કલમ

(૪) જેટલી વ્યાપક નથી. જ્યારે ૧૯૯૬ ના અધિનિયમ હેઠળ કોઈ લવાદનું નામાંકન કરવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટ પોતાની પાસે કોઈ હકૂમત રાખતી નથી. તે બંધારણીય જોગવાઈઓ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના નિયમો અનુસાર હકૂમતના ઉપયોગને આધીન રહીને અલબત્ત કાર્યમુક્ત (ફ્રંક્ટસ ઓફિસિયો) બની જાય છે.”

(ભારપૂર્વક ઉમેરેલ)

૨૩. નિમેટ રિસોર્સિસ (ઉપર મુજબ) કાયમી સુસંગતતા ધરાવતા બે પ્રસ્તાવો સ્પષ્ટ કરે છે. પ્રથમ, લવાદી આદેશપત્રના સંચાલન, ચાલુ રાખવા, સમાપ્તિ અથવા બદલીને લગતી અરજીઓ, પછી ભલે તે કલમ ૧૪ હેઠળ હોય કે અન્યથા, તે ન્યાયિક દેખરેખની બાબતો છે અને વૈધાનિક રીતે વ્યાખ્યાયિત “કોર્ટ” સમક્ષ જ દાખલ થવી જોઈએ. બીજું, કલમ ૧૧ હેઠળ વાપરવામાં આવતી હકૂમત મર્યાદિત છે અને લવાદી ટ્રિબ્યુનલની રચના થતાં જ તે સમાપ્ત થઈ જાય છે, જેના કારણે નિમણૂક કરનાર કોર્ટ ત્યાર બાદ કાર્યમુક્ત (ફ્રંક્ટસ ઓફિસિયો) બની જાય છે. આ સિદ્ધાંતો કલમ ૨૯એ ને પણ સમાન બળ સાથે લાગુ પડે છે. કલમ ૨૯એ હેઠળ આદેશપત્ર લંબાવવું અથવા લવાદની બદલી કરવી એ કલમ ૧૧ હેઠળ “નિમણૂક” નું સ્વરૂપ ધારણ કરતું નથી, પરંતુ લવાદના સમયસર નિકાલની ખાતરી કરવા માટે રચાયેલ એક માપદંડ છે. તેનાથી વિપરીત કોઈપણ સંદર્ભગત સંકેતોની ગેરહાજરીમાં, કલમ ૨૯એ માં “કોર્ટ” શબ્દપ્રયોગને, તેથી, કલમ ૨(૧)(ઈ) હેઠળ તેને સોંપવામાં આવેલ અર્થ જ આપવો આવશ્યક છે.

૧૦. તારીખ

૨૭. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતાં, અમે અપીલો મંજૂર કરીએ છીએ, તારીખ ૦૭.૦૮.૨૦૨૪ ની રિટ પિટિશન નં. ૮૮/૨૦૨૪ માં ડિવિઝન બેંચના સંદર્ભને અને તારીખ ૨૧.૦૮.૨૦૨૪ ની રિટ પિટિશન નં. ૮૮/૨૦૨૪ માં હાઈકોર્ટના સિંગલ જજના ત્યાર પછીના ચુકાદા અને હુકમને રદ કરીએ છીએ અને તારીખ ૦૨.૦૧.૨૦૨૪ ની સિવિલ મિસલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૨૦/૨૦૨૩/એ માં કોમર્શિયલ કોર્ટના ચુકાદાને પુનઃસ્થાપિત કરીએ છીએ. કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ કોર્ટની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે કલમ ૨૯એ(પ) હેઠળ આગળની મુદત લંબાવવા માટે કોમર્શિયલ કોર્ટ સમક્ષ જવા પક્ષકારો સ્વતંત્ર છે. કોર્ટ અરજી પર વિચાર કરશે, પક્ષકારોને સાંભળશે અને યોગ્ય હુકમો પસાર કરશે.”

૧૨. પરસ્પર વિરોધી રજૂઆતો પર વિચારણા કર્યા પછી, આ કોર્ટ હવે અરજદારો તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોની તપાસ કરવા આગળ વધે છે.

૧૨.૧ અરજદારોની મુખ્ય દલીલ આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઈન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ ના નિયમ ૩૪.૬ પર આધારિત છે, જે એવી જોગવાઈ કરે છે કે લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટેની અરજી હાઈકોર્ટ સમક્ષ રહેશે. એ સાચું છે કે હાલના કેસમાં લવાઈનો સંદર્ભ સદર નિયમો અનુસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને પક્ષકારો તેમના દ્વારા સંચાલિત થવા સંમત થયા હતા. જોકે, તે પોતે જ આ મુદ્દાનો અંત લાવી શકતું નથી.

નિયમ ૩૪.૬ વર્ષ ૨૦૨૧ માં ઘડવામાં આવ્યો હતો જ્યારે આબિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ અંગેની કાનૂની સ્થિતિ સત્તાવાર રીતે નક્કી થઈ ન હતી. ત્યાર બાદ, સર્વોચ્ચ અદાલતે, જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) માં, સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૧)(ઈ) સાથે જોડીને કલમ ૨૯એ નું અર્થઘટન કર્યું છે અને સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે આદેશપત્રની મુદત લંબાવવા માટેની અરજી સદર અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળ પડકાર ધ્યાને લેવા સક્ષમ અદાલત સમક્ષ જ રજૂ કરવી જોઈએ. એકવાર સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વૈધાનિક જોગવાઈનું સત્તાવાર અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હોય, પછી નિયમ ૩૪.૬ એ આવા અર્થઘટનને આધીન થવું જ પડશે. તેથી, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કરાયેલી કલમ ૨૯એ ને અવગણીને સદર નિયમ લાગુ કરી શકાય નહીં.

૧૨.૨ એવી દલીલ પણ અસમર્થનીય છે કે, અગાઉ મુદત લંબાવવા માટેની અરજીઓ કોઈપણ વાંધા વિના નિયમ ૩૪.૬ હેઠળ આ કોર્ટ દ્વારા ધ્યાને લેવામાં આવી હોવાથી, સામાવાળાઓ હવે હકૂમતનો પ્રશ્ન ઉઠાવવાથી વંચિત છે. આદેશપત્રની મુદત લંબાવતા અગાઉના તમામ હુકમો જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાની જાહેરાત પહેલાં પસાર કરવામાં આવ્યા હતા. એકવાર સર્વોચ્ચ અદાલતે કાયદો જાહેર કર્યો હોય, પછી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૧ ના આધારે તે તમામ અદાલતો પર બંધનકર્તા બને છે. અનુચ્છેદ ૧૪૪ વધુમાં તમામ દીવાની અને ન્યાયિક સત્તાવાળાઓને સુપ્રીમ કોર્ટની સહાયમાં કામ કરવા માટે ફરજ પાડે છે. પરિણામે, અગાઉની કાર્યવાહીમાં જે પણ માર્ગ

અપનાવવામાં આવ્યો હોય તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદાના પ્રકાશમાં હવે હકૂમતના પ્રશ્નની તપાસ કરવી જ પડશે.

૧૨.૩ આવી વધુ રજૂઆત કે નિયમ ૩૪.૬ ને પડકારવામાં આવ્યો ન હોવાથી તે કાર્યરત રહે છે તે પણ સ્વીકારવા યોગ્ય નથી. એ સુસ્થાપિત છે કે ગૌણ કાયદો (સબઓર્ડિનેટ લેજિસ્લેશન) મૂળ કાયદાને અનુરૂપ હોવો જોઈએ. જો કોઈ નિયમ સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે અથવા સદર અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદા સાથે અસંગત જણાય, તો માત્ર એટલા માટે કે નિયમને ખાસ પડકારવામાં આવ્યો નથી આવી અસંગતતાને અવગણી શકાય નહીં. સદર અધિનિયમ સાથે સદર નિયમોનું સુમેળભર્યું અર્થઘટન કરવાની કોર્ટની ફરજ છે. તેથી, નિયમ ૩૪.૬ કલમ ૨૯એ ને આધીન રહીને કાર્ય કરવો જોઈએ અને વૈધાનિક યોજના સાથે અસંગત હોય તેવી રીતે તેનું અર્થઘટન કરી શકાય નહીં.

૧૨.૪ પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાના સિદ્ધાંત પર ઘણો ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો, જે નિઃશંકપણે લવાઈ કાયદાના પાયાના સિદ્ધાંતોમાંનો એક છે. આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ લવાઈ કરાર, લવાઈની સંખ્યા અને નિમણૂક, અનુસરવાની પ્રક્રિયા, લવાઈનું સ્થળ અને ભાષા અને અન્ય ઘણા પ્રક્રિયાગત પાસાઓને લગતી બાબતોમાં પક્ષકારોને નોંધપાત્ર સ્વતંત્રતા આપે છે. ધારાસભાનો ઈરાદો ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ ઘટાડવાનો અને લવાઈ દ્વારા વિવાદોના કાર્યક્ષમ નિરાકરણની સુવિધા આપવાનો છે.

જોકે, સદર અધિનિયમ હેઠળ પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા આત્યંતિક (સંપૂર્ણ) નથી. તે માત્ર એવા ક્ષેત્રોમાં જ કાર્ય કરે છે જ્યાં કાયદો પક્ષકારોને તેમની પસંદગીનો ઉપયોગ કરવાની સ્પષ્ટપણે પરવાનગી આપે છે. જ્યાં પણ સદર અધિનિયમ ફરજિયાત વૈધાનિક પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે, ત્યાં પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાએ અનિવાર્યપણે વૈધાનિક આદેશને આધીન થવું પડે છે.

કલમ ૨૯એ એવી જ એક જોગવાઈ છે. જ્યારે કલમ ૨૯એ(૩) પક્ષકારોને, પરસ્પર સંમતિથી, લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત વધુ છ મહિનાના સમયગાળા માટે લંબાવવાની પરવાનગી આપે છે, ત્યારે કલમ ૨૯એ(૪) આદેશ આપે છે કે તે સમયગાળા પછીનો કોઈપણ વધારો માત્ર કોર્ટ દ્વારા જ આપી શકાય છે. આમ, કાયદો પોતે જ પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા માટે અનામત રાખેલા ક્ષેત્ર અને ન્યાયિક દેખરેખ માટે અનામત રાખેલા ક્ષેત્ર વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદરેખા દોરે છે. એકવાર સંમતિપૂર્ણ વધારા સાથેનો વૈધાનિક સમયગાળો પૂરો થઈ જાય પછી, લવાઈ ટ્રિબ્યુનલનું ચાલુ રહેવું એ પક્ષકારો વચ્ચેના કરારની બાબત રહેતી નથી અને તે ફક્ત કોર્ટની હકૂમતને આધીન બને છે.

બાબતના તે દ્રષ્ટિકોણથી, પક્ષકારોને, કરાર દ્વારા અથવા સંસ્થાકીય નિયમો અપનાવીને, કાયદો જે અદાલતને માન્યતા આપતો નથી તેવી અદાલત પર હકૂમત આપવાની પરવાનગી આપવા માટે પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાને ખેંચી શકાય નહીં. અધિકારક્ષેત્ર કાયદા દ્વારા આપવામાં આવે છે સંમતિ દ્વારા નહીં. એકવાર કલમ ૨૯એ માં આવતા “કોર્ટ” શબ્દપ્રયોગનું સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા

સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૧)(ઇ) ના સંદર્ભમાં અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હોય, પછી પક્ષકારો, કરાર દ્વારા, કાયદા દ્વારા વિચારાયેલ મંચના સ્થાને અન્ય મંચ બદલી શકતા નથી.

૧૨.૫ આમ, લવાદ કાયદામાં પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાના સિદ્ધાંત અંગે, મારા સુવિચારિત મત મુજબ, સદર પ્રસ્તાવ સામે કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં. લવાદ કાયદો અને તેનો ઉદ્દેશ્ય અદાલતોની નિરીક્ષણ ભૂમિકાને ઘટાડવાનો છે, લવાદી કાર્યવાહી ન્યાયી, વાજબી અને અસરકારક છે તેની ખાતરી કરતી વખતે ઔપચારિક ચુકાદા સાથે વિવાદના સૌહાર્દપૂર્ણ, ઝડપી અને પરસ્પર પતાવટ સાથે ઝડપી નિકાલ પૂરો પાડવાનો છે. લવાદી કાર્યવાહીને ઝડપી અને અસરકારક બનાવતી વખતે, ધારાસભાએ કરાર/લવાદના પક્ષકારોને અમુક રાહતો આપીને મૈત્રીપૂર્ણ વાતાવરણ પણ ઉમેર્યું છે. લવાદના પક્ષકારો પ્રક્રિયા અપનાવવા માટે મુક્ત છે. તે જ સમયે, આવી સ્વાયત્તતા આત્યંતિક સ્વરૂપની નથી. પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા એવા ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરે છે જ્યાં કાયદો પરવાનગી આપે છે, પરંતુ તે જ સમયે, જ્યાં જોગવાઈઓ ફરજિયાત હોય જેમ કે સદર અધિનિયમની અમુક જોગવાઈઓ હેઠળ અદાલતની દેખરેખ હોય ત્યાં તે બાકાત રહે છે. આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની સમગ્ર વિચારણા પર, કલમ ૭ હેઠળ પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા માન્ય છે જ્યાં પક્ષકાર નક્કી કરે છે કે લવાદમાં જવું કે નહીં, વિવાદનો વ્યાપ વગેરે. જેનો અર્થ એ છે કે, લવાદી કાર્યવાહીને પોતાને સમર્પિત કરવા માટે કરાર કરવા પક્ષકારો મુક્ત છે. જ્યાં સુધી કલમ ૧૦ અને ૧૧

નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી પક્ષકારોને લવાદોની સંખ્યા અને તેમની નિમણૂકની પ્રક્રિયા પસંદ કરવા માટે તેમની સ્વાયત્તતા પર છોડી દેવામાં આવ્યા છે. આર્બિટ્રેશન એક્ટની કલમ ૧૯ પક્ષકારોને તેમની પોતાની પ્રક્રિયા રાખવાની પરવાનગી આપશે, પક્ષકારો પુરાવા નોંધવાની પોતાની પદ્ધતિ, કાર્યવાહી હાથ ધરવાની પ્રક્રિયા વગેરે નક્કી કરી શકે છે. કલમ ૨૦ ની જોગવાઈઓને ધ્યાને લેતાં, પક્ષકારોને લવાદની બેઠક (સીટ) અને સ્થળ (વેન્યુ) નક્કી કરવા માટે પણ છોડી દેવામાં આવ્યા છે. એકવાર લવાદની બેઠક નક્કી થઈ જાય પછી, કોર્ટની હકૂમતના પ્રક્રિયાગત કાયદા (ક્યુરિયલ લો) ની લાગુ પડવાની બાબત નક્કી થશે. તે અનુસાર, એકવાર કલમ ૨૦ હેઠળ લવાદનું સ્થળ નક્કી થઈ જાય અને જો લવાદનું સ્થળ ભારતમાં આવેલું હોય, તો ફરજિયાત સ્થિતિ હોવાના કારણે ભારતીય કાયદો લાગુ પડશે. આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે હાલના કેસમાં, લવાદની બેઠક ભારતના ક્ષેત્રમાં છે અને તેના કારણે પ્રક્રિયાનો પ્રક્રિયાગત કાયદો લાગુ પડશે. કલમ ૨૨ મુજબ, પક્ષકારો લવાદી કાર્યવાહીમાં ઉપયોગમાં લેવાતી ભાષા પર સંમત થવા માટે પણા મુક્ત છે. તેવી જ રીતે, કલમ ૨૯બી અને ૩૧એ પણ પક્ષકારોની સ્વાયત્તતાની મહત્વતા દર્શાવે છે. હવે, જો કલમ ૨૯એ ની જોગવાઈનો સંબંધ છે, તો તે વૈધાનિક રીતે ફરજિયાત હોવાના કારણે, જોકે પક્ષકારને છ મહિનાનો સમય લંબાવવા માટે મર્યાદિત સ્વાયત્તતા આપવામાં આવી છે, પરંતુ જે ક્ષણે આદેશપત્ર સમાપ્ત થાય છે; કલમ ૨૯એ(જ) મહત્વપૂર્ણ બની જાય છે અને તે સંજોગોમાં, ફક્ત કોર્ટ જ વધુ સમય લંબાવી શકે છે અને પક્ષકારો તેમની દાવો કરેલી સ્વાયત્તતા મુજબ નહીં. જ્યારે આદેશપત્ર

લંબાવવા માટે પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા પ્રતિબંધિત હોય, ત્યારે પક્ષકાર એવી અદાલત પસંદ કરી શકે જે આદેશપત્ર લંબાવી શકે તે સ્વીકાર્ય નથી. પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા લવાદના કોઈપણ પક્ષકારને પોતાની પસંદગીની અદાલત રાખવાની કોઈ છૂટ આપતી નથી કે જેના પર, કરાર દ્વારા, તેઓ આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ(જ) ની જોગવાઈઓ સિવાય આદેશપત્ર લંબાવવા માટેની સત્તાઓ સોંપી શકે. સંજોગો હેઠળ, આર્બિટ્રેશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ માન્યતા પ્રાપ્ત પક્ષકારોની સ્વાયત્તતા તમામ જોગવાઈઓમાં આત્યંતિક નથી, પરંતુ સદર અધિનિયમમાં જ વૈધાનિક રીતે નિર્ધારિત કરેલા ક્ષેત્ર પૂરતી મર્યાદિત છે.

૧૨.૬ આર્બિટ્રેશન સેન્ટર પોતાના નિયમો હેઠળ એવી જોગવાઈ કરવા હકદાર છે કે તેના નેજા હેઠળ ચાલતી કાર્યવાહીનું નિરીક્ષણ માત્ર હાઈકોર્ટ જ કરશે તેવી દલીલ પણ સ્વીકારી શકાય નહીં. લવાદી સંસ્થા નિઃશંકપણે પોતાની સમક્ષ કાર્યવાહીના સંચાલનને સંચાલિત કરતા નિયમો ઘડવા અને પક્ષકારોની સુવિધા માટે પ્રક્રિયાગત બાબતોનું નિયમન કરવા માટે સક્ષમ છે. તેમ છતાં, આવા નિયમો આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની ફરજિયાત જોગવાઈઓને રદબાતલ કે નબળી પાડી શકતા નથી. સંસ્થાકીય નિયમો કાયદાના પૂરક છે; તેઓ તેને બદલી શકતા નથી.

અરજદારોની દલીલ સ્વીકારવાથી, હકીકતમાં, દરેક લવાદી સંસ્થાને કલમ ૨૯એ હેઠળ હક્કમત ધરાવતું મંચ પોતાના માટે નક્કી કરવાની પરવાનગી

મળશે, જેનાથી સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલું સમાન વૈધાનિક માળખું નિષ્ફળ જશે. આવું પરિણામ સ્પષ્ટપણે અસ્વીકાર્ય છે.

૧૨.૭ એવી રજૂઆત કે, એકવાર પક્ષકારોએ નિયમો, ૨૦૨૧ અપનાવ્યા પછી, તેની દરેક જોગવાઈનો અમલ થવો જ જોઈએ તે પણ નકારી કાઢવાને પાત્ર છે. સામાન્ય રીતે, પક્ષકારો તેમણે પસંદ કરેલા લવાદને સંચાલિત કરતા પ્રક્રિયાગત નિયમોથી બંધાયેલા હોય છે. જોકે, આવું વળગી રહેવું એ એક મૂળભૂત મર્યાદાને આધીન છે, એટલે કે સંસ્થાકીય નિયમો સદર અધિનિયમની જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત રહેવા જોઈએ. જે હદ સુધી નિયમોની કોઈપણ જોગવાઈ સદર અધિનિયમ સાથે, અથવા સદર અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદા સાથે અસંગત હોય, ત્યાં વૈધાનિક આદેશ જ પ્રભાવી રહેશે.

તે અનુસાર, જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણય પછી, નિયમ ૩૪.૬ નો આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨(૧)(ઈ) સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૨૯એ સાથે અસંગત હોય તેવી રીતે અમલ કરી શકાતો નથી.

૧૩. અરજદારના વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલી સત્તાઓનો જ્યાં સુધી સંબંધ છે, આ કોર્ટનો એવો અભિપ્રાય છે કે તે પોતાની હકીકતો પર આધારિત છે અને તેમાં ઉદ્ભવતા કાનૂની મુદ્દાઓ હાલના કેસમાં સંકળાયેલા મુદ્દાઓ કરતાં ભૌતિક રીતે અલગ છે. અરજદારની મુખ્ય રજૂઆત એ

છે કે આર્બિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧ નો નિયમ ૩૪.૬, પક્ષકારો દ્વારા પસંદ કરાયેલા પ્રક્રિયાગત કાયદાનો ભાગ હોવાના કારણે, લવાઈ ટ્રિબ્યુનલના આદેશપત્રની મુદત લંબાવવાના મુદ્દાનું સંચાલન કરવાનું ચાલુ રાખવું જોઈએ.

લવાઈ કાર્યવાહીના સંચાલનને સંચાલિત કરતા પ્રક્રિયાગત કાયદાને અપનાવવા માટે પક્ષકારો મુક્ત છે તે પ્રસ્તાવ સામે કોઈ વિવાદ હોઈ શકે નહીં. જોકે, હાલના કેસમાં જે મુદ્દો ઉદ્ભવે છે તે તદ્દન અલગ છે. પ્રશ્ન એ છે કે શું પ્રક્રિયાગત કાયદાની કોઈ જોગવાઈ, જે ત્યાર બાદ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અર્થઘટન કર્યા મુજબ આર્બિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની વૈધાનિક યોજના સાથે અસંગત બની ગઈ છે, તેને માત્ર એટલા માટે હજુ પણ લાગુ કરી શકાય કે તે પક્ષકારો દ્વારા અપનાવવામાં આવી હતી.

વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા કોઈપણ ચુકાદામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું નથી કે કોઈ સંસ્થાકીય નિયમ અથવા પ્રક્રિયાગત જોગવાઈ, એકવાર પક્ષકારો દ્વારા અપનાવવામાં આવ્યા પછી, જો તે મૂળ કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત બની જાય તો પણ તે પ્રભાવી રહેશે. બાબતના તે દ્રષ્ટિકોણથી, અરજદાર દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલી સત્તાઓ હકીકતો તેમજ તેમાં રહેલા કાનૂની મુદ્દા પર સ્પષ્ટપણે અલગ તારવી શકાય તેવી છે અને તેથી, અરજદારના કેસને આગળ વધારતી નથી.

૧૪. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાને લેતાં, સામાવાળાઓ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ

પ્રાથમિક વાંધો સ્વીકારવા યોગ્ય છે અને તે અનુસાર માન્ય રાખવામાં આવે છે.

૧૫. પરિણામે, ૨૦૨૬ આઈ.એન.એસ.સી. ૯૨ માં અહેવાલ થયેલ જગદીપ ચૌગુલે વિ. શીલા ચૌગુલે ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદાને ધ્યાને લેતાં, આ કોર્ટ પાસે આબિટ્રેશન એન્ડ કોન્સિલિએશન એક્ટ, ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ હાલની અરજીઓ ધ્યાને લેવાની હકૂમતનો અભાવ છે. તેથી, યોગ્ય દાદ માટે સદર અધિનિયમની કલમ ૨૯એ(જ) હેઠળ હકૂમત ધરાવતી સક્ષમ અદાલતનો સંપર્ક કરવાની અરજદારોને સ્વતંત્રતા સાથે, અરજીઓ પોષણક્ષમ ન હોવાના કારણે ફગાવી દેવામાં આવે છે.

સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ કોર્ટ સમક્ષ હાલની કાર્યવાહી શુદ્ધ દાનતથી ચલાવવામાં અરજદારો દ્વારા વિતાવેલો સમય, કાયદા અનુસાર, જો કોઈ હોય તો, સમયમર્યાદા (લિમિટેશન) ની ગણતરી કરતી વખતે બાકાત રાખવામાં આવશે.

૧૬. આબિટ્રેશન પિટિશન નં. ૧૪૫/૨૦૨૫ ફગાવી દેવાને ધ્યાને લેતાં, સુધારા માટે તેમાં દાખલ કરવામાં આવેલી સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧/૨૦૨૫ વિચારણા માટે અસ્તિત્વમાં રહેતી નથી અને તે અનુસાર નિર્રથક બની જવાના કારણે તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૧૭. જ્યાં સુધી પુનર્વિચારણા (રિવ્યુ) માંગતી મિસલેનિયસ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૭૭૩/૨૦૨૬ નો સંબંધ છે, તે જગદીપ ચૌગુલે (ઉપર મુજબ) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના ત્યાર પછીના ચુકાદા પર આધારિત છે. જે હુકમોની પુનર્વિચારણા માંગવામાં આવી છે તે સ્વીકાર્યપણે સદર ચુકાદાની જાહેરાત પહેલાં પસાર

કરવામાં આવ્યા હતા.

કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ ના ઓર્ડર ૪૭ નિયમ ૧ ની સમજૂતી સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે અન્ય કેસમાં ઉપલી અદાલત દ્વારા કાનૂની સ્થિતિનું ત્યાર પછીનું ઉલટાવવું અથવા ફેરફાર અગાઉ આપવામાં આવેલા ચુકાદાની પુનર્વિચારણા માટેનું કારણ બનતું નથી. તેને ધ્યાને લેતાં, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કાયદાની ત્યાર પછીની જાહેરાત આવી જાહેરાત પહેલાં પસાર કરાયેલા હુકમની પુનર્વિચારણા કરવા માટેનું કારણ પૂરી પાડી શકતી નથી.

તે અનુસાર, મિસલેનિયસ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૭૭૩/૨૦૨૬ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. જોકે, સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જો યોગ્ય સલાહ મળે તો સક્ષમ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા માટે સંબંધિત પક્ષકારોના તમામ અધિકારો અને દલીલો ખુલા રાખવામાં આવે છે.

૧૮. છૂટા પડતાં પહેલાં, આ કોર્ટ રજિસ્ટ્રીને આ ચુકાદાની નકલ આનિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત માટે રચાયેલી યોગ્ય સમિતિ સમક્ષ મૂકવાનો નિર્દેશ આપવાનું યોગ્ય માને છે, જેથી આનિટ્રેશન સેન્ટર (ડોમેસ્ટિક એન્ડ ઇન્ટરનેશનલ), હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાત રૂલ્સ, ૨૦૨૧, ખાસ કરીને નિયમ ૩૪.૬ ની, ૨૦૨૬ આઈ.એન.એસ.સી. ૯૨ માં અહેવાલ થયેલ જગદીપ ચૌગુલે વિ. શીલા ચૌગુલે માં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જાહેર કરાયેલા કાયદા સાથે સુસંગત બનાવવા માટે યોગ્ય સુધારા અથવા સંશોધન માટે તપાસ કરી શકાય.

(નિરલ આર. મહેતા, ન્યાયમૂર્તિ)

વિશેષ હુકમ

ચુકાદો જાહેર કર્યા પછી, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઋતુલ દેસાઈએ આ કોર્ટને ચુકાદા પર સ્ટે આપવા વિનંતી કરી હતી જેથી તેઓ ઉપલા મંચનો સંપર્ક કરી શકે.

ચર્ચાને ધ્યાને લેતાં, વિનંતી કોઈ વિચારણાને પાત્ર નથી. તે નકારવામાં આવે છે.

(નિરલ આર. મહેતા, ન્યાયમૂર્તિ)

અનૂપ

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====